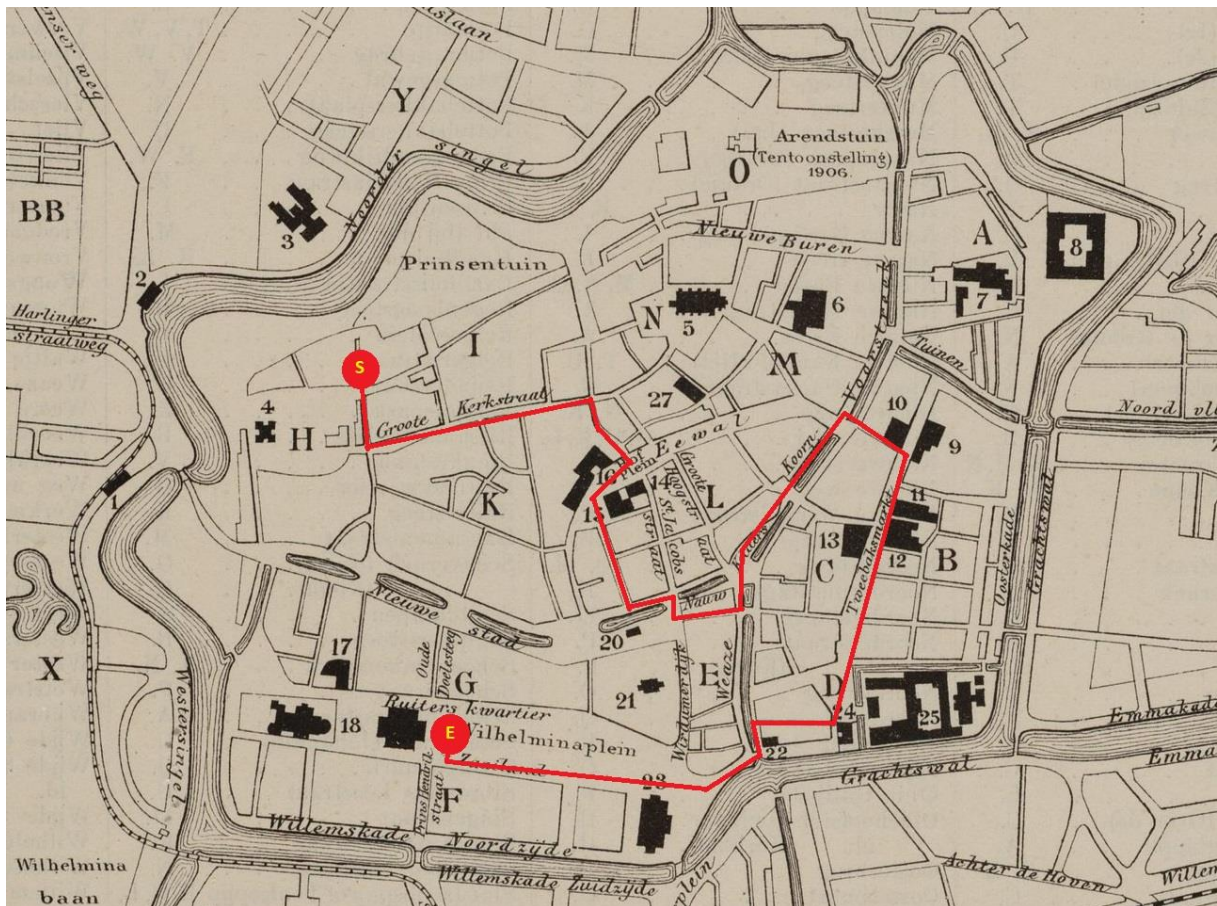

Plaatsen van herinnering aan doodslag en doodstraf

Deze bijdrage vormt de aanzet tot een route langs sporen van criminaliteit en justitie. De tocht voert langs plekken in de binnenstad waar geruchtmakende moorden gebeurden en langs locaties waar moordenaars met hun leven moesten boeten voor hun misdaad. De route begint bij het HCL, dat een flink aantal bronnen en ook enkele voorwerpen bewaart die betrekking hebben op moord, doodslag en bestraffing van de daders. De belangrijkste zijn het archief van het nedergerecht 1533-1811 en dat van de gemeentepolitie 1844-1960. In de vaste expositie *Verhalen van Leeuwarden* hangt het zestiende-eeuwse beulzwaard, waarmee enkele tientallen criminelen zijn onthoofd. Ook de oudste afbeeldingen van de Leeuwarder galgen worden er getoond. Via Grote Kerkstraat, Beijerstraat, Raadhuisplein, Heerenwaltje, Nieuwstad, Waagplein, Peperstraat, Kelders, Voorstreek, Koningsstraat, Tweebaksmarkt, Blokhuisplein, Blokhuissteeg, Weaze en Nieuweweg eindigt onze tocht op het Zaailand waar de beul de laatste doodstraf in Friesland voltrok.

(Klaas Zandberg)

1. Groeneweg en Boterhoek

Deze noordwestelijke uithoek van de vroegere stad, was lang een centrum van goedkope herbergen, drinklokalen en slaapgelegenheden; het was het enige deel van de stad waar de overheid in de zestiende eeuw prostitutie oogluikend gedoogde.

Het Paradijs was in de achttiende eeuw een van de beruchtste herbergen. Om klanten te lokken hing de herbergier dit rijmpje op een bord aan de gevel:

‘Coomje van de reis en zoek je logijs
So comt hier logeer in 't nieuwe paradijs.

Komt in als vrienden plegen
En zoekt geen ander wegen.
Hier tapt men bier en wijn
En dat om vrolijk zijn
In 't paradijs
Is bon logijs.'

Het archief van het Leeuwarder nedergerecht bevat honderden getuigenissen van herbergruzies die zich in dit stukje stad afspeelden. Het archief van het Hof van Friesland is ook een belangrijke bron, maar berust in Tresoar.

Op 2 november 1699 vond ter plaatse van Tresoar Jan Husaer, 'soldaet onder de Compagnie van de Capt. Hania', de dood tijdens een middernachtelijke ruzie. Husaer trof eerder op de avond schoenmaker Gerlof Gerrys en de militairen Hans Frederick Sweerdman en Pijter Nijs. De stappers besloten samen verder door te zakken in het logement van Hendrick Gijsberts aan de Boterhoek. Daar gingen de heren flink innemen. Om een uur of twee toen ze de rekening kregen voor alle verteerde jenever, brandewijn, bier en tabak, sloeg de stemming om. Er ontstond ruzie over de betaling. 'Gij hebt mij genodigt en gij betaelt niet voor mij', sprak Husaer verwijtend tot Sweerdman. In de schermutseling die volgde, brak Sweerdman zijn rapier. Husaer stond in de deuropening van het kroegje toen Sweerdman de halve rapier in zijn borst stootte. Als een blok viel het dodelijk getroffen slachtoffer neer. De dader en zijn maat sloegen meteen op de vlucht. Waarschijnlijk waren ze zo snel mogelijk de provinciegrens overgestoken. Onbereikbaar voor de Friese justitie ontliepen ze hun straf. Bij het Sint Jobsleen, een verdwenen straatje tegenover het HCL, vonden kinderen in het smerige water van de Flits op 15 januari 1700 het lijk van een zekere Wytze Nauta. Het lichaam vertoonde enkele steekwonden en de handen waren bijeen gebonden. Volgens getuigenverklaringen was Wytze betrokken geweest bij een dronkenmansruzie. Hij was op de avond van 15 december op stap met steenhouwer Frans Forsenburg en de Amsterdamse beeldhouwer Jan Schmidt. Na veel brandewijntjes in een kroeg op de hoek van Ruiterskwartier en Lombardsteeg werd de sfeer grimmig en bij de Oldehove werd er gescholden en geduwd en trok Nauta een mes. Een van de anderen heeft hem dat waarschijnlijk afgepakt. Het verdere verloop van de rechtszaak is onduidelijk, maar de vermoedelijke daders van de doodslag zijn kennelijk nooit veroordeeld. Forsenburg ontsnapte uit de kerker onder het stadhuis.

In 1720 kwam de Groninger scharensliiep Minne Heeres aan zijn eind in een logement op de hoek van de Groeneweg, Doelestraat en het Sint Jobsleen. Op een zaterdagavond in juli sloeg Willem Lubberda, een beruchte dronkaard, een raam in van het logement. Minne stormde naar buiten en achtervolgde de dader. In de Grote Kerkstraat kwam het tot een treffen, waarbij Lubberda zijn opponent in de buik stak met een mes. Minne sleepte zich met zijn laatste krachten terug naar het logement. Onderweg sprak hij een soldaat die de stadhouderlijke stallen bewaakte nog aan met: 'Schildwacht, ik ben zwaar getroffen.' Lubberda werd diezelfde nacht gesignaleerd bij het Bisschopsrak. Hij zou zich nooit weer vertonen in deze contreien.

2. Oldehoofsterkerkhof

Aan het begin van de zestiende eeuw ontstonden de eerste plannen om een hoge toren te bouwen aan of bij de oude Sint Vituskerk. Dit enorm kostbare bouwproject werd o.a. gefinancierd uit boeten die werden opgelegd voor lichte of middelzware delicten. De

stedstiole, een register over de jaren 1502-1504, bevat omschrijvingen van deze delicten. Er zijn weinig harde gegevens over de bouw van de Oldehove. Allerlei legenden en verhalen zijn verbonden met de torenbouw. Volgens een bron zou bouwmeester Van Aaken zelfmoord hebben gepleegd toen hij geconfronteerd werd met het scheefzakken van de toren. Curieus is ook de legende van de vier rechtschapen mannen:

Toen Leeuwarden een nieuwe toren wilde bouwen, raadpleegden de stadsbestuurders een waarzegster. Zij adviseerde om de vier hoekstenen van de toren te laten leggen door vier rechtschapen en eerlijke mannen. Na lang zoeken werden er vier gevonden: over drie bestond geen enkele twijfel maar over nummer vier, Sippo Noarmans, was men het niet helemaal eens. Maar uiteindelijk mocht ook hij één van de hoekstenen leggen. Noarmans kon al snel zijn ogen niet afhouden van de mooie dochter van bouwmeester Van Aaken. Toen hij haar op een kwade dag benaderde, wees ze hem voor de zoveelste keer af. Dat pikte hij niet. Noarmans belaagde het meisje met zijn dolk. Haar vader kwam op het gegil af en greep in. Met een zware hamer sloeg hij Noarmans dood. De rechter veroordeelde Van Aaken vervolgens tot de strop. Net voordat hij ter dood zou worden gebracht, bleek de Oldehove te zijn scheefgezakt in de richting van de steen die Noarmans had gelegd. Dit was een duidelijk teken dat hij geen rechtschapen man kon zijn geweest. En Van Aaken werd vrijgelaten.

Op de terp van Oldehove werd waarschijnlijk al begraven sinds de tijd van Bonifatius. Ook nadat er niet meer werd gepreikt in de Sint Vituskerk werd er binnen en buiten het ruineuze godshuis begraven. Vele duizenden Leeuwarders hebben hun laatste rustplaats gevonden op het Oldehoofsterkerkhof; al zijn verreweg de meeste graven geruimd in de loop van de negentiende en twintigste eeuw. De begrafenis van scherprechter Christiaan van Gorcum op 23 februari 1755 kan best wel eens traumatisch zijn geweest voor zijn familie. Niet alleen was het graf op het Oldehoofsterkerkhof ‘voor luiden van zyne bedieninge en hunne familie afgezonderd’, maar ook konden pas na langdurig getouwtrek tussen de burens en justitie kistdragers worden geregeld. Bovendien kwam nog eens een uitzonderlijk groot aantal nieuwsgierigen op de begrafenis af.

3. Grote Kerkstraat 31a

Op de avond van 14 oktober 1793 vond hier, in een van de aanzienlijkste straten van de stad, een dubbele moord en een zelfmoord plaats. Dienstmeid Johanna Martens was de belangrijkste getuige. Haar baas, zegelslager Abraham Roest, had Janna Daniels op bezoek. Janna woonde in de buurt en deed vaak klusjes voor de familie Roest. Na de maaltijd ging Johanna afruimen en liet haar baas en Janna achter in de eetkamer. Even later hoorde ze kreten. Ze rende terug naar de eetkamer en vond Janna in een hoek op de grond ‘sijnde gansch bebloed’. De dienstbode raakte overstuur en riep om hulp. Kapitein-luitenant De Haan, die ook in dit huis woonde, kwam naar beneden. Door het dolle heen stortte Roest zich ook op hem en verwondde hem dodelijk met een mes. Vervolgens sneed de moordenaar zichzelf de keel door. De aanleiding tot dit drama bleef onduidelijk. Speelde er wellicht iets in de relationele sfeer? Zeker is wel dat de dader in grote financiële problemen verkeerde.

4. Raadhuisplein en omgeving

Tot 1795 had het stadsbestuur ook bemoeienis met (lagere) rechtspraak. In de kelders van het stadhuis zijn nog enkele oude cellen aanwezig. In vroeger tijden bevond zich hier ook het

zogenaamde 'hounegat' (hondegat), een soort van put voor gevangenen. Die werd vooral gebruikt voor vrouwen die een misstap hadden gemaakt, zoals zwanger raken zonder dat ze getrouwd waren. Ook wachtten in het stadhuis arrestanten op overbrenging naar het Blokhuis.

Vanaf de Franse tijd werd het schavot voor het Blokhuis niet meer gebruikt en liet het stadsbestuur in voorkomende gevallen een mobiel schavot oprichten op een door haar aan te wijzen locatie. Zo werd op 16 oktober 1846 Ruurd Passchiers van Dijk opgehangen op het Gouverneursplein. Een ooggetuigeverslag van deze gebeurtenis kan worden gevonden in de dagboeken van Doeke Wijgers Hellema (1766-1856): 'Ik zag de misdadiger op een wagen van de kanselarij komende langs de Eewal alwaar ik stond, naar de strafplaats voeren, met alle ontzach en eerbiedwekkende voorbereidselen, bijgeleid door de dienaars en het guarnisoen dezer stede. En doordien een talloze menigte aanschouwers uit alle oorden van Friesland tezamen gevloeid en alle straten en toegangen derwaarts met menschen opgepropt en tezamen gedrongen waren, verkoos ik niet te beproeven, om naar de gerechtsplaats door te dringen, hetwelk ook onmogelijk was, te meer dewijl ik meermalen de galg en andere doodstraffen hadde bijgewoond; maar zoodra ruimte was, mij van daar op reis naar huis begaf. Men heeft alle godsdienstplichten bij den misdadiger in acht genomen, de beide jongste predikanten Carspel en Van Velzen hebben hem op het laatst zijns levens, in de gevangenis opvolgende aangesproken en voor hem ook in de openbare godsdienstoefeningen gebeden. Naar derzelve getuigenis zoude de misdadige vele blijken van berouw betoond hebben, zelf tot en aan de galg was hij in een biddende houding, sprak voor het optreden nog een aandoenlijk gebed, was zeer bedaard en men werde hem eerbiedig van den ladder aan den strop alwaar zonder misbaar spoedig den geest gaf. Zijn blanke doodkist stond op het schavot aan den voet der ladder.'

Het oude Hoofdwacht naast het stadhuis werd in 1845 ingrijpend verbouwd tot politiebureau. In 1933 verhuisde de politie naar Nieuwestad 49. In 2005 is bovenin de nieuwe raadzaal gevestigd en op de begane grond de griffie.

5. Waagplein en omgeving

Aan de noordzijde van de Nieuwestad, het winkelhart van Leeuwarden, voor het bruggetje bij de Waag ligt een kei met een opschrift dat herinnert aan de dood van Meindert Tjoelker. In de nacht van 13 september 1997 liep deze hier met zijn vriendin en twee andere stelletjes op weg naar huis. Even verderop gooiden jongeren onder luid gejoel een aantal fietsen in de gracht. Meindert en zijn vrienden zeiden er wat van. Er ontstond een gevecht, waarbij Meindert hard tegen zijn hoofd werd geschopt. Enkele uren later overleed hij in het ziekenhuis, een dag voor zijn huwelijk. Zijn dood was aanleiding tot grote lokale en landelijke protesten tegen zinloos geweld.

Een week na Tjoelkers dood liepen 25.000 mensen mee in een stille tocht in de Friese hoofdstad. Die herdenkingsplechtigheid in het bijzijn van burgemeester Apotheker werd live op de televisie uitgezonden. Binnen enkele weken maakte de gemeente een plan om het geweld in de binnenstad terug te dringen. (D66 haalde bij de formatie van het tweede kabinet-Kok de inmiddels landelijk bekend geworden burgemeester als minister naar Den Haag, maar dat werd geen succes.)

De 'Collectie Tjoelker' voornamelijk bestaande uit verzamelde gedichten en knuffels die op de plaats des onheils waren neergelegd, is naderhand door de familie in bewaring gegeven aan het HCL.

Ter plaatse van Nieuwestad 117 stond in de zeventiende en achttiende eeuw herberg *De Toren van Babel*. In de nacht van 12 november 1740 deed zich hier een broedermoord voor. Uitbater Gijsbert Onstein had na sluitingstijd van de kroeg een gezelschap meegenomen naar zijn huis in de Sint Jacobsstraat. Onder de nachtbrakers bevond zich een aantal aanzienlijken, zoals overste Jan Roelof van Idzinga. Het gezelschap zat gezellig aan de wijn tot op een gegeven moment de knecht van Jans broer binnenstapte. De broers Harmen ('gewezen tonnenmeester') en Jan lagen elkaar niet zo goed, maar Jan ging toch mee naar buiten om zijn broer te spreken. De broers kregen ruzie en trokken hun degen. De mannen vochten tot uiteindelijk een van de twee voorover tegen de grond viel. Omstanders sloegen de degen uit Harmens handen, maar het was al te laat. Jan lag 'bloedbrakend' op de vloer en gaf even later de geest. De dader vluchtte en is waarschijnlijk nooit gepakt.

Op de Lange Pijp aan de andere kant van de Waag stond ooit een guillotine. Dit onthoofdingsapparaat is slechts één keer gebruikt. De 33-jarige boer Jan Halbes de Jong uit Korteheemmen was de eerste en laatste Fries die de werking van de guillotine aan den lijve heeft ondervonden. Veroordeeld wegens moord verloor hij hier zijn hoofd op 27 augustus 1813. De veroordeelde schreeuwde en jammerde echter zo hartverscheurend, dat er -hoogst waarschijnlijk ten onrechte- twijfel ontstond over zijn schuld.. Na het vertrek van de Fransen ging men weer over op de oude vertrouwde galg, waarbij iedereen goed zicht had.

6. Peperstraat

Bij veel herberguzies speelde eer een cruciale rol. Dat was zeker het geval bij de steekpartij die de schilder en kunsthandelaar Casparus Hoomis op zondag 9 september 1677 het leven kostte. Casparus' echtgenote baatte op de Wirdumerdijk nr. 28 herberg *De Valk* uit en hij had haar 's middags geassisteerd Hermannus Boelema de deur uit te krijgen. Deze wilde in de herberg kaarten en toen hem dat verboden werd, was hij in woede ontstoken. Daarbij had hij de herbergierster voor bordeelhoudster uitgescholden en een mes getrokken. Nadat Boelema de deur uit was gewerkt leek de zaak afgelopen, maar deze kwam 's avonds stomdronken terug en schold Casparus op straat uit: 'Du schelm, du hoerekochel, du holdste een hoerhuis (...) Bent gij een eerlijck man, koomt hier en vertegent u!' Deze beledigingen in het openbaar kon Hoomis niet laten passeren en hij achtervolgde zijn uitdager die naar de Peperstraat rende. Daar ontstond een handgemeen waarbij Boelema Casparus in zijn rechter lies stak, kennelijk wilde hij de schilder niet doden, maar zijn geslachtsdelen verminken. De schilder overleed echter aan deze verwonding. Helaas zwijgen de archieven over het verdere verloop.

7. Brol en omgeving

Beulsbrug was in de zestiende eeuw de naam van de dubbele brug die nu Brol heet. Die centrale plaats in het toenmalige stadscentrum, was de logische locatie voor de openbare uitvoering van straffen als geselen, brandmerken en onthoofden. Aan de kant van de Kelders stond bovendien de pronkpaal waarop veroordeelden van minder zware misdaden theatraal te kijk werden gezet. Deze kaak werd in 1685 naar het Raadhuisplein verplaatst. Het nachtwakers- en bierdragershuisje op de Brol was al een jaar eerder afgebroken. In de middeleeuwen kon de stad zelf lijfstraffen opleggen, maar vanaf de zestiende eeuw was dat aan de gewestelijke justitie voorbehouden. De eerste op de Brol geëxecuteerde die we bij naam kennen, is Wybe Saecles. Wybe was burgemeester van Leeuwarden, dat in handen was van Karel V, maar liep over naar de vijand, de hertog van Gelre. Op 23 september 1516 werd hij 'op de Brolbrugge met den swaarde geregt.'

In de zomer van 1487 veroverden en plunderden plattelanders de stad waarbij tientallen doden vielen. Tot de slachtoffers behoorde ook burgemeester Pieter Auckama. Volgens sommigen zou hij voor het huis van zijn zuster op de Brol in stukken zijn gehakt en zouden de daders de lichaamsdelen in een korf bij zijn familie hebben afgeleverd.

Bij de Brol staat ook een monumentje dat herinnert aan zinloos geweld. Een *loveseat* in de vorm van het yin yang-symbool met de afbeelding van een libelle en de tekst "Het komt wel goud" herinnert aan de dood van Manuel Fetter. Fetter (32) werd in de vroege ochtend op 24 september 2004 neergestoken vlak voor de shoarmazaak in Grote Hoogstraat 15 en overleed kort daarna in het ziekenhuis. Een corrigerende opmerking over een kapot gegooid bierflesje werd hem fataal. Hoofddader Hasan A. (26) had al een fors strafblad en was bovendien onder invloed van drank en drugs. De rechtbank veroordeelde hem tot een gevangenisstraf van veertien jaar. Zijn kompaan Patrick van der M. (27) kreeg acht jaar cel.

Op 11 februari 2008 is op de Brol een moord gepleegd. 's Ochtends rond half zes is Tevfik Igli, eigenaar van de kebabzaak Turquoise Specialiteiten, hier van dichtbij beschoten in zijn bestelauto. Igli is nog uit de auto gekropen, maar even verderop hevig bloedend in elkaar gezakt. Er is nog steeds geen schuldige gevonden.

Margaretha Zelle, beter bekend als Mata Hari, werd in 1876 geboren in Kelders 33. Voor het huis staat een beeld van een dansende Mata Hari. In 1917 werd Zelle in Frankrijk

geëxecuteerd wegens spionage. Sam Wagenaar publiceerde in 1964 de eerste druk van *De moord op Mata Hari*.

8. Turfmarkt en Tweebaksmarkt

“In het jaar des Heren 1571 op 7 november, tijdens de regering van de edele Filips katholieke koning der Spanjaarden en heer van Friesland” zo begint de Latijnse tekst op de grote gedenksteen boven de ingangspoort van de Kanselarij. Die steen memoreert de datum waarop het Hof van Friesland het gebouw in gebruik nam. Met de stadhouder vormde het Hof het hoogste bestuurlijke en juridische overheidsorgaan dat het gewest namens het centrale gezag in Brussel bestuurde. Het Hof van Friesland was eerder enigszins geïmproviseerd gehuisvest in het Franciscanenklooster aan de Tweebaksmarkt. Het nieuwe bestuurscentrum annex gerechtshof moest de Friezen de macht en grootsheid van de landsheer en zijn dienaren overtuigend demonstreren. Na 1580 namen de Friese Staten de functie van hoogste gezagsdrager van de Spaanse koning over en verloor het Hof van Friesland zijn politiek-bestuurlijke functies. De belangrijkste taken die restten, lagen op het gebied van de civiele en criminele rechtspraak. Alle doodstraffen en andere zware straffen werden door het Hof opgelegd. In de Franse tijd werd het Hof opgeheven en kreeg de Kanselarij andere bestemmingen. Van 1824 tot 1891 was er het Huis van Bewaring gevestigd.

Na de reformatie van 1580 werd het terrein van Minderbroedersklooster Galilea verkaveld en werden er nieuwe straten aangelegd, waaronder Droevendal. Deze straat werd dwars over het voormalige monnikenkerkhof geroid, zodat er nog slechts een klein deel haar oorspronkelijke bestemming bleef behouden. Vanaf dat moment zouden alleen nog ter dood gebrachte of in het gevang gestorven criminelen er hun laatste rustplaats vinden. Deze plek stond bij de Leeuwarders dan ook al snel bekend als het ‘Misdadigerskerkhof’. Via een steeg in het Droevendal kon dit kerkhof worden bereikt, ware het niet dat een zware deur de vrije doorgang belemmerde. In 1961 zijn de meeste kisten en botten opgegraven en gestort bij de Grote Wielen. Eind 2019 werden tijdens een archeologische opgraving bij Droevendal weer veel skeletten gevonden, waaronder mogelijk die van een onthoofde misdadiger. Dat niet iedere terechtgestelde het ‘voorrecht’ had om te worden begraven moge duidelijk zijn. Vele misdadigers werden ‘anderen ten exempel, ten prooije gelaten aan de vogelen des velds’. Dit hield in dat zij boven een gemetselde put in de Galgefenne aan de Harlingertrekweg werden ophangen, totdat het voortschrijdende ontbindingsproces hen in de put deed storten.

Op de vroege ochtend van 24 januari 1989 vond in de woning boven het casino in Tweebaksmarkt 38-40 een moord plaats. Tjitse de Roos (54) werd in zijn bed doodgestoken door de vriend van zijn stiefdochter. Zoon Stefan (18) werd ook neergestoken, maar hield zich dood en overleefde ternauwernood. De stiefdochter had de overvallers binnengelaten en was op het moment van de steekpartij nog thuis. De 60.000 gulden, die De Roos in huis had, werden niet gevonden. De hoofddader en zijn handlangers werden nog binnen een dag gearresteerd. Het ging dus vooral om geld, maar er speelde meer. Een ruzie tijdens kerst, waarna vader De Roos zijn ‘schoonzoon’ buiten de deur zette, vormde de aanleiding. De daders hadden kennelijk ook psychische problemen. De stiefdochter en haar vriend voelden zich aangetrokken tot de mystiek en er was zelfs sprake van ‘hersenspinsels’. De 19-jarige handlanger die ook had gestoken, bekende uit financiële motieven te hebben gehandeld. De daders werden alle drie veroordeeld tot meerdere jaren gevangenisstraf en tbs.

In 2001 verscheen de speurdersroman *Moord in het provinciehuis* (oorspronkelijk *Moard yn it Provinsjehûs*), waarin inspecteur Doede Deschesne de moord op een Friese gedeputeerde moet oplossen. De auteurs Frans Steenmeijer (oud gedeputeerde) en Tineke Steenmeijer-Wielenga gebruikten het Leeuwarder provinciehuis als decor voor dit verzonden verhaal.

9. Blokhuisplein en omgeving

Vanaf de zeventiende eeuw werden in het Blokhuis gevangenen opgeborgen. In de negentiende en eerste helft twintigste eeuw zaten hier ook moordenaars, zoals bijvoorbeeld de beruchte Hendrik Jut (1851-1878). In de eerste helft van de zestiende eeuw werd er in of bij het Blokhuis rechtgesproken.

Het Blokhuisplein was lang de voornaamste werkplek van de scherprechter of beul zoals deze meestal genoemd werd. Hij woonde in de regel dichtbij zijn werk, veelal aan de Weaze. Een doodvonnis hoefde hij niet vaak te voltrekken: rond 1700 zo'n vijf keer per jaar. Die openbare terechtstellingen - 'ter exempel ende afschrik' - vonden plaats op de wekelijkse marktdag en trokken veel publiek.

Gebrekkig onderhoud aan de vaste galg op het Blokhuisplein, veroorzaakt door een verschil van mening tussen stads- en gewestelijk bestuur, verklaart de bijnaam 'Galgelappers' voor Leeuwarders in de achttiende eeuw.

In de achttiende eeuw was er in Leeuwarden sprake van een dynastieke opvolging van scherprechters: Jan van Gorkum die vanaf 1702 deze functie uitoefende, werd in 1726 opgevolgd door zijn zoon Christiaan terwijl Dirk van Gorkum in 1755 in de voetsporen van zijn vader trad. Anne Jeltema, een bekende Leeuwarder drukker en uitgever, publiceerde in 1777 een lofdicht op Van Gorkum:

'Wat uw nuttig, ja noodzaak'lijk Ampt betreft,
Da's veel aanzienlijker dan 't dom gemeen bezeit.
Waard gij 'er niet, wie at gerust zijn brood en zuivel?
De Boosheid heeft meer vrees voor U dan voor den Duivel.'

Dirk van Gorkum oefende zo'n 50 jaar de functie van 'dienaer van Justitie' uit, maar zijn hoge leeftijd gaf in maart 1798 problemen toen een van de aanstichters van het Kollumer Oproer van 1797 ter dood moest worden gebracht. De bejaarde Van Gorkum kon het zware zwaard niet meer goed hanteren en vroeg een vervanger. Deze invalbeul werd Hendrik Gjalts Zandberg of Zandburg, een ver familielid van de schrijver van deze bijdrage.

In de gevangenis werd een wel bijzonder opmerkelijke moord gepleegd. Johannes Opdam, beter bekend als 'Dr. O.' werd in 1954 tot levenslang veroordeeld voor de moord op zijn vrouw. Hij had haar vergiftigd met cyaankali. In de gevangenis raakte Opdam bevriend met Arie Lodder, die zijn vrouw ook vergiftigd had. De twee mannen spraken af de moord op elkaars vrouw te bekennen, mocht de ander in de gevangenis sterven. Ze hadden hun bekentenissen vastgelegd op briefjes. Kort daarna – 5 februari 1958 – werd Lodder dood in zijn cel gevonden. Vermoedelijk had Opdam niet kunnen wachten tot zijn maat overleed en had hem een handje geholpen. In het lichaam van Lodder werd ook cyaankali gevonden en Opdam werd als schuldige aangewezen. Hij werd wederom veroordeeld tot levenslang. In 1975 werd de voormalige huisarts gratie verleend.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog is voor de ingang van het Huis van Bewaring een prominente Leeuwarder doodgeschoten. Binnert Philip baron van Harinxma thoe Slooten

(1893-1945) was rechter bij de Leeuwarder arrondissementsrechtbank, maar ook in het diepste geheim lid van het veemgericht dat besliste welke verraders moesten worden geliquideerd. In de avond van 12 februari 1945 belden vier landwachters aan bij Van Harinxma's woning (Willemskade 5). Er was getipt dat de baron meer textiel in huis had dan hij nodig had voor zijn gezin. Na een huiszoeking werd Van Harinxma gelast mee te gaan naar het Huis van Bewaring. Daar werd hij vlak voor de ingang van achteren neergeschoten. Bij toeval kwam later aan het licht wie de daders van de brute moord waren. Een prostituee verklaarde dat een van haar klanten er bij betrokken was. Een direct verband met de verzetsactiviteiten van Van Harinxma kon niet worden aangetoond. Uiteindelijk werd Sjoerd Sonnema uit Anjum tot de doodstraf veroordeeld, later omgezet in twintig jaar gevangenisstraf.

Het kantoor van de bekende strafrechtadvocaten Anker&Anker was om de hoek gevestigd, in Ossekop 11.

De laatste scherprechter van Leeuwarden, de uit Utrecht afkomstige Joannes J. Ras, woonde met zijn gezin rond 1840 in Weaze nr. 27.

Gedurende de laatste decennia kwam de Weaze regelmatig in het nieuws vanwege heftige geweldsincidenten, waaronder enkele (drugs gerelateerde) schietpartijen. Het gezag reageerde met cameratoezicht en fouilleeracties.

10. Zaailand en Wilhelminaplein

In 1850 werd het Paleis van Justitie aan het Zaailand in gebruik genomen. Het gebouw, ontworpen door stadsarchitect Thomas Romein, kwam pas definitief gereed in 1854. In 1994 kwam even verderop nieuwbouw en werd het Paleis alleen nog gebruikt voor zittingen van het Gerechtshof (vanaf 2013 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden). Veel zwaargestraften uit het hele land hebben hier in de loop der jaren voor de rechter gestaan.

Op 23 maart 1860 's middags om 12.00 uur voltrok de beul met het ophangen van Ype Baukes de Graaf op het plein voor het Paleis van Justitie de op twee na laatste doodstraf in Nederland en de laatste in Leeuwarden. Recidivist De Graaf was ter dood veroordeeld voor de moord op Aafke Monsma met wie hij had samengewoond. Omdat executies in ons land nog maar heel weinig voorkwamen, kreeg deze veel aandacht. De terechtstelling trok een enorme mensenmassa: volgens sommige bronnen waren zo'n 20.000 toeschouwers getuige van de uitvoering van het vonnis.

Tijdens de kermis op en rond het Zaailand was er al in de negentiende eeuw sprake van veel dronkenschap en geweld. Op zaterdagavond 9 juli 1988 werd hier op de kermis Hendrik Glim (30) tijdens een ruzie tussen anderen neergestoken. Hij overleed anderhalf uur later in het ziekenhuis aan zijn verwondingen. De 18-jarige dader 'met een voorliefde voor steekwapens' had flink wat drank op, meldde zich die nacht nog bij de politie. De rechter veroordeelde hem tot vijf jaar gevangenisstraf.